

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ע"פ פפס ויפא תש"ח סנה ז' ע"פ י"ן 297

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: רבי זירא

שוטה ובוכה ומספיד תמיד. ע"כ (עי' מה שביאר בזה בפירוש תפארת ישראל עמ"ס סנהדרין פ"י מ"א חלק יכין אות ז').

וביאר החוות יאיר, שנחלקו רבי אבהו ורבי זירא האם המתענה נקרא קדוש או חוטא, והיינו, מהי הדרך הנכונה בעבודת ה', האם על האדם להנות מהעולם הזה, היינו לאכול ולשתות כפי הצורך, כמו כן לא למעט בשעות שינה, כדי לשמור על בריאות גופו ויהיה לו כח לעבוד את ה', וזו היתה סברת רבי אבהו. לעומת רבי זירא שסבר, כי על האדם להתענות ולסגף את עצמו, כיון שהגוף העכור מונע ומעכב מהנשמה להאיר ולעשות רצון יוצרה. ועל ידי שמונע עמו מתענוגי הגוף, מחליש את כוחו של הגוף ומחזק את כוחה של הנשמה. אולם רבי אבהו כינה את רבי זירא "שוטה", כי חסידות של שטות היא לענות את גופו, כי גורם לו בזה שייחלש גופו ויתבטל מעבודת ה'.

ויש להביא ראיה לדברי החוות יאיר, מצינו בחולין (קכב.) שרבי זירא נקרא מ"חסידי דבבל", ומצינו בתוספות (נידה יז. ד"ה שורפן), שהשורף את ציפורניו נקרא "חסיד", כי לא איכפת ליה ששריפת הציפורניים מזיקה לגופו. יעו"ש. נמצא כי חסיד לא איכפת לו מגופו כלל. אף רבי זירא נקרא חסיד, שלא היה איכפת לו מגופו והיה מרבה בתעניות וסיגופים. [כמו כן מצינו בבבא מציעא (פה.), שהיה מידי שלושים יום נכנס לתנור רותח, כדי לבדוק אם תשלוט בו אש הגיהנם].

מעתה לפי דברי החוות יאיר יתבאר היטב דברי הגמרא בברכות מדוע רבי זירא "חליש מגירסיה", כי מחמת תעניותיו וסיגופיו, פעמים היה נחלש ביותר, עד שלא היה בכוחו להמשיך וללמוד תורה.

עוד יש להוסיף על פי דברי החוות יאיר, שהגמרא בברכות (מו.) מביאה שפעם אחת חלה רבי זירא, ורבי אבהו קיבל על עצמו שאם יבריא רבי זירא הוא יעשה "יומא טבא לרבנן" – סעודה גדולה לחכמים, ואכן כשהבריא רבי זירא "עבד סעודתא לכולהו רבנן". ולפי דברי החוות יאיר יש לומר, שעל אף שרבי אבהו דעתו היתה שונה מרבי זירא, ולשיטתו אין לאדם לסגף את גופו – דבר שודאי גורר הרבה מחלות, בכל זאת כשחלה רבי זירא, ולכאורה התברר כי שיטתו של רבי אבהו נכונה, בכל זאת רבי אבהו מתפלל על רבי זירא שיבריא, וכשהוא מבריא הוא אף עושה סעודה לכל חכמי ישראל. וניתן לראות בזה את מידותיו הנאצלות של רבי אבהו.

והנה בענין הנזכר שרבי זירא אמר, אשב על פתח בית המדרש ואקום בפני החכמים ואקבל שכר. כבר עמדו על כך המפרשים, האיך מותר לקיים מצוה בשביל לקבל שכר, הרי התנא באבות אומר: הווי משמשינ את הרב שלא על מנת לקבל פרס.

בספר ילקוט הגרשוני (עה"ת ר"פ פנחס) כתב ליישב, שכל הטעם שאין לקיים מצות על מנת לקבל שכר, מחשב

לפני שנפתח בענינו של האמורא הקדוש רבי זירא, יש לציין ולומר כי "זירא" ראש תיבות: אימה יראה רתת זיע (בשם החידושי הר"ם). ללמדנו, שכאשר מתעסקים בעניינם של האמוראים הקדושים, צריך לעשות זאת באימה וביראה וברתת ובזיע, ובפרט בענייניו של האמורא הקדוש רבי זירא, שכפי שנראה, היה מקטין ומשפיל את עצמו מאוד, וממילא עלולים אנשים לבוא ולטעות בגדולתו, לכן שמו מעיד עד כמה יש להיזהר ולפחד בעת שעוסקים בענייניו.

נציין, רש"י (כתובות מג:) סבור שישנו אמורא אחד בשם זה, שנולד בבבל ועלה לארץ ישראל, אלא שבבבל כינו אותו 'רב' זירא, ובארץ ישראל, לאחר שנסמך, כינו אותו 'רבי' זירא. אולם התוספות (מנחות מ:) סוברים שהיו שניים, אחד רב זירא, והשני רבי זירא. אולם אנו בפרק זה נלך בשיטתו של רש"י, שרבי זירא ורב זירא אחד הם.

א. אבהו דרבי זירא:

נפתח קודם כל באביו של רבי זירא שהיה צדיק, כפי שמספרת הגמרא בסנהדרין (כה סו"ב) שתפקידו היה לגבות מיסים עבור המלך, והיה נמנע מלקחת מיסים מהתלמידי חכמים (עי' שו"ע י"ד סימן רמ"ג סעיף ב'. ובח"מ סימן קס"ג סעיף ה' ובנ"כ סם.) ושהיה בא האחראי עליו, היה מרמז לתלמידי חכמים שבעיר שיתחבאו כדי שלא יכיר בהם. ובנוסף על כך בסוף ימיו, נשארו שלשה עשר דינרים שגבה ממישהו ולבסוף לא הוצרך להם, ציוה על בניו להחזירם למי שנלקחו ממנו.

ועל אף שהיה מתעסק בגביית מכס, היה מקומו בבית המדרש והגמרא בתענית (כו:) מצינת קושיה בשמו, בענין עבודת הכהן בבית המקדש. ובמועד קטן (כ:) בענין אבילות. וכלל בדינו שכל מי שהוזכר שמו בש"ס, בכוחו להחיות מתים (עי' משכ"ז בספר נחלת שדה פרשת תרומה אות מ"ג). ומזה נלמד את גודל קדושתו של אביו של רבי זירא.

ב. רבי זירא בשיטה כי יש לסגף את גופו:

הגמרא במסכת ברכות (כה.) מביאה, רבי זירא כשהיה "חליש מגירסיה" ולא היה באפשרותו לשבת ולעסוק בתורה. היה הולך ומתיישב בפתח בית מדרשו של רבי נתן בר טובי, בשביל שכשיעברו החכמים, הוא יעמוד בפניהם ויקבל על כך שכר.

והנה, רבי זירא הוא היחיד שמצינו עליו בש"ס מציאות זו של "חליש בגירסיה", וצריך להבין מדוע?

ונראה להסביר את הדברים על פי דברי שו"ת חוות יאיר (סימן קנ"ב) שמסביר מה שאמר רבי אבהו לרבי זירא בסנהדרין (ט:), "יארוד נאלי", ופירש רש"י: תנין שוטה, עוף ששמו תנין והוא

כשירא שמתעכב לקבל שכר על מצוותיו ויבוא ויתהר על מעשיו הטובים. לכן מי שאין יצר הרע שולט בו, מותר לו לעבוד על מנת לקבל פרס, דליכא למיחש שיהא תוהה על הראשונות. ובאהבת יהונתן (הפטרת שבת חנוכה) כתב בשם הזה"ק, דמי שמת ושוב חיה על ידי נס, אין יצר הרע שולט בו. ורב זירא הרי נשחט על ידי רבה בסעודת פורים ולאחר מכן החייה אותו (מגילה ז:), וממילא כשקם לתחייה נסתלק ממנו יצר הרע, לכן היה מותר לו לעשות על מנת לקבל פרס. ע"ש.

אולם לכאורה יש להקשות על כך, שלפי דבריו צריך להידחק ולומר שכל דברי הגמרא על רבי זירא דחליש מגירסיה היה רק לאחר שרבה הרגו, ושמא היה זה גם קודם לכן. לכן נראה לומר על פי דרכו אבל מטעם אחר, וזאת על פי מה שכתב החיד"א בספרו דבש לפי (מערכת ע' אות ח') בשם מהר"א ברוכים, שמי שהוא בעל ענוה אין יצר הרע שולט עליו (ע' משכב"ז בספר נחלת שדה פרשת יתרו אות ק"א ובפרשת בחקותי אות כ'), ממילא רבי זירא שבעל ענוה היה כפי שנציין בהמשך, לא שולט עליו יצר הרע, ומותר לו לעבוד את ה' גם על מנת לקבל פרס.

עוד יש לפרש בענין זה שבחר רבי זירא לשבת בפתח בית המדרש כדי לעמוד בפני החכמים. מצינו בגמרא בתענית (ח:), שבימיו של רבי זירא גזרו הגויים גזירה שלא ישבו ישראל בתענית. אמר להם רבי זירא: נקבל עלינו את התענית בקבלה בלבד, ולאחר שתבטל הגזירה, נתענה. שאלו אותו: מנין לך שהקבלה בלבד מועילה? אמר להם דכתיב (דניאל י', י"ב) "ויאמר אלי (המלאך), אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך". (שנושע כבר מאז שנתן רק את לבו להתענות).

לפי זה יש לומר, רבי זירא יושב היה בפתח בית המדרש ונעמד לפני החכמים שהיו באים ללמוד, כדי ללמדם, שעל אף שעדיין לא החלו ללמוד, אולם על עצם קבלתם ורצונם ללמוד, כבר ראויים בזה לקבל כבוד ויקר.

ולכן בברכות (ו:), אומר רבי זירא: "אגרא דפרקא ריהטא". ומסביר רש"י: אגרא דפרקא, עיקר קיבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גירסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שקבלו שכר לימוד. עכ"ל. היינו, עצם הריצה, מראה בזה את רצונו וצמאונו לשמיעת התורה הקדושה, ועל אף שבסופו לא מבין את הדרשה, ראוי הוא לקבל שכר על עצם הקבלה והרצון ללמוד תורה.

ג. רבי זירא פורח באויר:

והנה, רבי אבהו קורא לרבי זירא לשון "יארוד נאלי", ופירש רש"י: תנין שוטה, עוף ששמו תנין וכו'. ולכאורה עוף הוא הפורח באויר ואילו רבי זירא היה "חריך שקיה" - מוגבל בגופו, וכיצד ראוי להיקרא שמו על שם עוף הפורח?

כמו כן יש לשאול, בברכות (ו:) מובא בענין ריצה בשבת לדבר מצוה, אמר רבי זירא, מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא, אמינא קא מחליין רבנן שבתא. כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת, שנאמר (הושע י"א, א') "אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וגו'", אנא נמי רהיטנא. ע"כ. ולכאורה הרי רבי זירא היה "חריך שקיה" וכיצד רץ לבית המדרש?

ומכח קושיות אלו נראה לחדש, כתב הרה"ק רבי חיים מצאנז ז"ע בספרו דברי חיים (פרשת צו) וז"ל: והנה אנחנו רואים באדם שהוא חומרי, אינו יכול לעוף באויר. כי החומרי גובר להורידו מטה. ואפילו הכי ראינו בני אדם אשר נדבקו במחשבתם בחכמה יוכלו לילך באויר, כאשר שמענו כמה פעמים. רק שהחכם בעסקו בעומק החכמה בלא דעת הולך באויר, כי נתגבר עליו כח רוחניותו ולא נמשך למטה לחומר. עכ"ל.

ונאה דורש נאה מקיים, כך העידו על הרה"ק מצאנז, כפי שהובא בספר מושיען של ישראל (ח"ב עמוד ר"ד), שהקדושת יום טוב ראה פעמיים את רבי חיים מצאנז מרחף באויר בעת עבודתו הקדושה, האחת, בעת ספירת העומר. והשניה בעת שנכנס להתפלל תפילת ערבית. וכן האדמו"ר מקלויזבורג צוק"ל (דרשות חומש רש"י פרשת חיי שרה, תשמ"ב) הביא בשם חסידים שהעידו, שראו כשנכנס רבי חיים מצאנז לתקוע בשופר היה פורח באויר מהדלת עד למקומו. ע"כ.

ובספר אביר הרועים (אות קנ"ז) מביא על הרה"ק רבי אברהם מסוכטשוב ז"ע בעל האבני נזר, שבעת שאמר ההלל בראש חודש כשאמר את הפסוק "ההרים רקדו כאילים", היה כל גופו גבוה מעל הארץ.

וכן מסופר על הש"ך שסיים את חיבורו "כללי ספק ספיקא" (ביורה דעה סימן ק"י), חתם בפסוק "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול". והובא בספר מפייה ומפי כתבם (ח"ב עמ' ט"ו) את הסיבה לכך, שכתב הש"ך את חיבורו בסימן ק"י היה עמוק במחשבותיו הקדושות מענין הסוגיא ומתוך עומק המחשבה לא חלי ולא הרגיש איך שיצא להאכסדרה שלא היה לה גדר מסביב, ומשם הלך גם מחוצה לה באויר ממש ונס אירע לו שלא נפל ארצה. וזוגתו הרבנית נבהלה מאוד מזה, בראותה פליאה כזאת לא אמרה לו דבר כדי שלא להעירו ולנתקו מעומק מחשבותיו הטהורים ויהיה בסכנה ח"ו. ורק כאשר חזר לביתו, סגרה בעדו הדלת וכשנתעורר מעומק מחשבותיו סיפרה לו זוגתו את כל הנ"ל. ועל זה כתב הסיום הנ"ל, לציין לאוהבי תורה שאין למו מכשול. עכ"ד.

ואם אותם גדולים מגודל דביקותם בתורה הקדושה זיכנו את גופם, עד שלא נעשה קשור אל חומר העולם הזה, בוודאי שרבי זירא האמורא הקדוש זכה לדרגה רוחנית גבוהה זו, ועל אף מוגבלותו הגופנית יכול היה לרחף באויר ולהגיע במהירות ממקום למקום, ולכן רבי אבהו על גודל זריזותו מכנה אותו בכינוי של עוף, כי היה פורח באויר כעוף.

ד. מחלוקת אם על הצדיק להישאר במקום סכנה:

כתב מרן החתם סופר זללה"ה בדרשותיו (לח' תמוז דף שה:): לפרש את דברי הגמרא (חולין מו:): הנהו בולמסא דאתו לפומבדיתא, ערקו רבה ורב יוסף פגע בהו רבי זירא. אמר להם: ערוקאי, כזית שאמרו במקום מרה (ורואים מכאן את גודל מסירותם לתורה שגם בשעה שהיו בורחים מפחד המציק, כל מעיינים היה רק בלימוד תורה).

והקשה החתם סופר: והוא תמוה דמה ענין זה למה שהם "ערוקאי".

ומבאר החתם סופר: אמנם ביאור הענין, דהנה יש סברא ועצה טובה לשלוח את הצדיק הרחק ממקום הסכנה, ואז תהיה תפילתו נשמעת יותר מאם יהיה במקום הסכנה בזמן שמידת הדין מתוחה עליו. ומסתייע לזה מדברי הגמרא (ברכות ה.) "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים". ולאידך גיסא יש סברא להיפוך, שישאר הצדיק בתוך העיר ומסתייע לזה מה דכתיב גבי ישמעאל "כי שמע אלהים את קול הנער", ופירש רש"י: מכאן שיפה תפלת החולה מתפילת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל. ולפי"ז יותר ראוי שישאר הצדיק עם הכלל ויהיה עמהם בצרה ותהיה תפילתו יותר מקובלת.

וזהו שרמז להם רבי זירא "ערוקאי", שאתם בורחים מן העיר מפני צבא המלחמה לא נכון לעשות כן, כי כזית כבד שהוא להגנה, צריך שיהיה במקום המרה והצרה, ושם יגן ולא שיברח למקום חיותא. וכן הצדיק שהוא המגין על העיר, צריך שיהיה במקום מרה, היינו בתוך העם כדי שיגן עליהם. ומסיק הש"ס על זה רב אדא בר אבהו אמר: לא, כי אלא כזית שאמרו במקום חיותא, ר"ל שלא ישאר הצדיק המגין עמם במקום מרה שלהם, אלא ינוס למקום חיותא,

שלא יהיה הוא חבוש עמהם ומשם יזרח אור לישירים
להאיר לארץ ולדרים. עכ"ד.

ועל פי זה יש לבאר את הענין מה שחלק יעקב אבינו את
המחנה לשני מחנות, כי כאשר ראה יעקב אבינו והנה עשו
בא וארבע מאות איש עמו, הבין שרוצה הוא לפתוח
במלחמה נגדו. ולא רצה יעקב להכריע במחלוקת זו, אם על
הצדיק להיות בתוך הסכנה או מחוצה לה, לכן חילק את
המחנה לשניים, שמחנה האחד יתפללו מתוך הסכנה ואילו
המחנה השני יתפללו במקום הרחוק מן הסכנה.

בזה נבין את דברי הגמרא בבבא מציעא (פה), שרבי זירא
היה נוהג לבדוק את עצמו כל שלושים בזה שהיה נכנס
לתוך תנור לוהט, לראות אם גופו נשרף או לא. ולכאורה
כיצד הכניס את עצמו למצב של סכנה, כאשר כלל בידינו
"אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לו נס" (שבת
לב.), אולם רבי זירא לשיטתו שמוטל על הצדיק לעמוד
במקום סכנה, ודוקא משם להתפלל ולבקש, כדי להגן
ולבקש על עמו. וא"כ כאשר הצדיק רוצה לבדוק את רמתו
הרוחנית, מותר לו לבדוק אף במקום סכנה.

ה. בענין עלייתו לארץ ישראל:

מצינו בברכות (נז.) אמר רבי חייא בר אבא: הרואה שעורים
בחלום - סרו עונותיו, שנאמר (ישעיהו ו', ז) "וסר עונך
וחטאתך תכפר". אמר רבי זירא: אנא לא סלקי מבבל לארץ
ישראל עד דחזאי שערי בחלמא. (תרגום: אני לא עליתי
מבבל לארץ ישראל עד שראיתי שעורה בחלום).

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יא הדרן על מסכת כתובות) כתב
לבאר מדוע רק אצל רבי זירא מצינו שלא עלה לארץ
ישראל רק לאחר שהראו לו בחלומו שנמחלו עוונותיו,
וזאת משום שרבו של רבי זירא רבי יהודה סבר שאסור
לעלות מבבל לארץ ישראל, והוא נחלק על רבו בזה וסבר
שעוד יש מצוה בעליה לארץ ישראל, ולכן רק לאחר שהראו
לו בחלומו שנמחלו עוונותיו, הבין כי הצדק עמו שאין כל
עוון בעליה לארץ ישראל ואף שכר מצוה בידו.

אולם אפשר לפרש בדרך אחרת על פי דברי הגמרא במסכת
כתובות (קיב.): רבי זירא כאשר עלה לארץ ישראל לא מצא
מעבורת לעבור בה. אחז בחבל ועבר. אמר לו אותו
צדוקי: עם פזיז שהקדמתם פיכם לאוזניכם! עדיין
בפזיזותכם אתם עומדים! אמר לו: מקום שמשא ואהרן לא
זכו - אני מי יאמר שאזכה לו?

נמצא כי רבי זירא הכיר וידע את גודל קדושתה של ארץ
ישראל, והכניסה אליה היא רק לשלמים ביותר, שהרי משה
ואהרן לא זכו להיכנס אליה, לכן רק לאחר שראה בחלומו
שנמחלו עוונותיו, הירשה לעצמו להעלות לארץ ישראל.

ואכן מצינו כי רבי זירא בבואו לארץ ישראל הצליח להשיג
ולקבל מקדושת ארץ ישראל. במסכת בבא בתרא (קנח):
חוזר בו מהבנתו בבבל, ומסיק מכך: שמע מינה: אוריא
דארץ ישראל מחכים. ובמדרש (ויק"ר לד, ז): אמר רבי זעירא:
אפילו שיחתן של בני ארץ ישראל, תורה.

ויש לפרש כי רבי זירא זכה להשיג את קדושתה וסגולתה
של ארץ ישראל מחמת ענוותנותו, כי הובא בספר אבני
זכרון (עמוד ע"ד) בשם החוזה מלובלין ז"ע, כי פעמיים אנו
מוצאים הלשון 'מאד מאד': "טובה הארץ מאד מאד" (שלח
י"ד, ז) וכן 'מאד מאד הוי שפל רוח' (אבות פ"ד, מ"ד), לרמז כי
אין יכולים לזכות להרגיש קדושת ארץ ישראל בטרם
מגיעים למעלת 'מאד מאד הוי שפל רוח'. לכן השפל עצמך
מאד ואז תזכה לטובה הארץ מאד מאד, לחוש את
קדושתה.

רבי זירא אשר נתעטר במידת הענוה "מאוד מאוד הוי שפל
רוח", הוא זוכה להרגיש את קדושתה של ארץ ישראל
ולהתחבר אליה.

וכך מצינו על ענוותנותו של רבי זירא בירושלמי (ברכות פ"ב
ה"ח), רבי זעירא, כשעלה לארץ ישראל, הלך להקיז דם,

והלך לאחור מכן לקנות ליטרת בשר מהקצב כדי לחזק את
עצמו. שאל את הקצב: בכמה ליטרא זאת? השיב לו:
בחמישים מטבעות ובמכת ברזל אחת!

אמר לו: קח לך שישים, ולא קיבל; קח לך שבעים, ולא
קיבל; קח לך שמונים, קח לך תשעים, עד מאה, ולא קיבל.
אמר לו: עשה כמנהגך.

בערב בא לבית הוועד, אמר להם: חכמים, מהו המנהג הרע
הזה כאן שלא יאכל אדם ליטרת בשר עד שמכים אותו
בברזל? אמרו לו: ומי הוא זה? אמר להם: פלוני, הטבח.
שלחו להביא אותו ומצאו שמת וארונו יוצא. פנו אל רבי
זירא בתמיהה: רבי, כל כך כעסת עליו? אמר להם: יבוא עלי
(לשון שבועה) שלא כעסתי עליו, הייתי סבור שהמנהג כאן
הוא כך.

הרי לנו, גם כשהיתה סיבה מצודקת לכעוס על שפגעו בו
ובכבוד תורתו, הוא מעיד שכלל לא כעס ולא הקפיד עליו.

כמו כן מובא בשיר השירים רבה (ח, ג): רבי זעירא יצא לו
לשוק לקנות דבר-מה. אמר לו לזה שהוא שוקל: תשקול
יפה. אמר לו: האין אתה הולך מכאן, בבלי, שאבותיו
החריבו את בית המקדש?

באותה שעה אמר רבי זעירא, אין אבותי כאבותיו של זה?

נכנס לבית הוועד, ושמע קולו של רבי שילא יושב ודורש:
"אם חומה היא" - אילו עלו ישראל חומה מן הגולה לא חרב
בית המקדש פעם שנייה. אמר, יפה לימדני עם הארץ.

רבי זירא מקבל בענוה את המוסר והתוכחה מאותו עם
הארץ, גם בתחילה שהוא לא מבין את כוונתו הוא שותק
ולא מגיב. ואחר כך כשמבין מה היתה כוונתו, מקבל את
האמת ממי שאמרה, שאם אבותיו לא היו נשארם בבבל
והיו עולים לארץ ישראל, לא היה נחרב בית המקדש.

כמו כן מציינת הגמרא ביומא (זפ), שהנהגתו של רבי זירא
היתה, שאם מישהו היה פוגע בו, הוה חליף ותני לקמיה
וממציא ליה, היה ממציא עצמו ליד אותו אדם, כי היכי
דניתי וניפוק ליה מדעתיה.

הרי לנו על דאגתו של רבי זירא שלא יישאר דבר מה לא
פתור בינו לבין אדם אחר, ורצונו שישכון שלום בינו לבין
האחרים ושלא יתהלך אדם ועבירה בידו.

וכן מצינו בקידושין (לג.) רב זירא מקיף. היינו, שהיה מסבב
דרך אחרת שלא לעבור לפני הציבור, כדי שלא להטריחם
לקום מלפניו.

ובסנהדרין (יד.) מובא, כי רבי זירא היה מחביא עצמו כדי
שלא יסמכוהו להוראה. דאמר רבי אלעזר, לעולם הוה קבל
וקיים. ורק לאחר ששמע דאמר רבי אלעזר, אין אדם עולה
לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עוונותיו, אמצוי ליה
אנפשיה. כי סמכוהו לרבי זירא שרו ליה הכי: "לא כחל ולא
שרק ולא פירכוס ויעלת חף". ע"כ. מכל השבחים הקיימים
בחרו העם לשבח את רבי זירא ב"יעלת חף", כי אכן "לענוים
יתן חף".

וכן כשתלמידיו של רבי זירא שואלים אותו לסיבת אריכות
ימיו הוא משיב (מגילה כח.): מימי לא הקפדתי בתוך ביתי,
ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני, ולא הרהרתי במבואות
המטונפות ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין
ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי,
ולא ששתי בתקלת חברי [וביאר רבינו יוסף חיים ז"ע
בספרו בן יהודע (עמ"ס תענית כ:)] שלכאורה מעשה איסור
הוא זה ולא חסידות. אלא אפילו אם חידשתי דבר נכון,
וטבעי הדבר שהאדם שמח בזה, אבל אם קודם לזה נכשל
חברי בעיון באותו הדבר, נמנעתי מלשמוח לבל יחשבו
שאני שמח בכשלונו. ולא קראתי לחברי בחניכותו [מבאר
את הדברים רבינו יוסף חיים בספרו בן יהודע (עמ"ס תענית
שם) שדרך העולם לקרוא לאדם בחניכותו, דהיינו שם
משפחתו ואין מזכירים שמו, כגון אם שמו "שלמה לוריא"
מזכירים אותו בשם "לוריא" בלבד ורב זירא היה נזהר
לקרוא לחבירו בשמו הפרטי, מפני שהזכרת האדם בשמו

הפרטי מורה על כבוד ואהבה, כמו שאמר רבותינו ז"ל על הפסוק "מדוע לא בא בן ישי אל הלחם" ויהונתן השיב "נשאל דוד מעמדי" שהזכירו בשמו אפילו שלא היה צורך בכך, משום שהיה אוהבו. אבל שאול המלך ע"ה הזכירו בשם "בן ישי".

ה. העולה לארץ ישראל אינו חוזר בגלגול:

בסנהדרין (יד.) מובא, דאמר רבי אלעזר: לעולם הוי קבל וקיים, ופירש רש"י: קבל, אפל. וקיים - ותחיה, כלומר הרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה. ומצינת הגמרא, ומשום הכי רבי זירא החביא את עצמו, כדי שלא יסמכוהו לרבי, דהוי קבל וקיים.

החיד"א בספרו פתח עיניים (עמ"ס סנהדרין צב.) מדקדק מהו הלשון "לעולם", וכתב, דקמ"ל שאפילו שידוע בעצמו שהוא צדיק ולא חטא, עדיין יהיה שפל ויחביא עצמו מן הגדולה, כי שמא נפשו לא מטהרה מגלגולים קודמים. יעו"ש.

לפי זה יש לפרש שמא שנמנע רבי זירא בתחילה לקחת את עול הרבנות, על אף שידע גודל צדקתו, אולם חשש שמא פגם בגלגולים הקודמים ומחמת כן אינו ראוי.

ולפי זה יש לבאר את תפילתו של רבי זירא בברכות (טז): רבי זירא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שלא נחטא ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו. ע"כ. ויש לפרש "אבותינו" היינו לגלגולים הקודמים, כמו שכתב רבי חיים פאלאג'י בספרו רוח חיים (סימן ק"א) לבאר בענין הוידוי "אבל חטאנו ... אנחנו ואבותינו", שכשאומר "אבותינו" יכוין על חטאיו בגלגולים הקודמים.

והנה, החיד"א בספרו מראית העין (סנהדרין שם) מביא בשם המקובלים, שבעל ענוה אינו חוזר בגלגול, וזהו שאמר "הוי קבל וקיים", שתהיה קיים בעולם הזה ובעולם הבא, ולא תצטרך לבוא בגלגול.

לפי זה יש לומר שלכן מצינו אצל רבי זירא ענוה יתירה, אף יותר משאר חכמי ישראל כנ"ל, וזאת משום, שידע שאין זה גלגול ראשון שלו בעולם, וחשש שמא יצטרך לחזור שוב בגלגול, לכן התחזק במידת הענוה, אשר לבעל ענוה מובטח שלא יחזור בגלגול.

על פי דרכינו יש לפרש מדוע התאמץ כל כך רבי זירא להעלות לארץ ישראל, וזאת על פי מה שהביא רבינו יוסף חיים בהספד שמסר על רבי אליהו מאני ביום י"ג תמוז תרנ"ט, שהביא מספר "מטעם המלך" שצדיק שעלה מבבל לארץ ישראל לא יחזור בגלגול שוב לעולם הזה. והוא מסביר בזה את הפסוק בישיעה (נז, ב) "יבוא שלום ינחו על משכבותם הולך נכוחו", כי ארץ ישראל נקראת "שלום" שנאמר (ירמיה י"ב, ה) "ובארץ שלום אתה בוטח". וכן הוא אומר בחגי (ב, ט) "ובמקום הזה אתן שלום". וזהו "יבוא שלום" אם האדם יבוא לארץ ישראל ירויח כי נר"ן שלו "ינוחו על משכבותם" ולא ישובו בגלגול, אלא תיכף ומיד "הולך נכוחו" היא עוהלהם הבא.

ולכן רבי זירא שעלה מבבל לארץ ישראל והוא לא יחזור בגלגול, פתח עליה ההוא ספדנא: "אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה", מאחר שלא ישוב בגלגול.

ו. הנהו בריוני:

מצינו בסנהדרין (לז.) על הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי זירא, היינו, לרבי זירא היו שכנים פוחזים ורקים, ובכל זאת היה מקרב אותם, והיו חכמים מקפידים על זה. אולם כשנפטר רבי זירא אמרו אותם בריוני, עד עכשיו היה רבי זירא מגן עלינו בתפילתו, מי עכשיו יגן עלינו? ומחמת כן חזרו בתשובה.

ויש לפרש את הנהגתו של רבי זירא שהיה מקרב את הנהו בריוני, משום שרבי זירא מגודל ענוותנותו ראה עצמו כאותם בריוני, וכל הזמן הרגיש עצמו כחוטא, וכמו שמצינו שלא עלה לארץ ישראל עד שראה שעורים בחלומו

המרמזים כי נמחלו עוונותיו (ברכות נז.), וכן על אף שלא רצה להעלות לגדולה, אולם כשנגלה לו שהדבר מועיל למחילת עוונות, מיד קיבל על עצמו סמיכה (סנהדרין יד.) וכן בכל שלושים יום היה נכנס לתנור לוהט לבדוק אם אש הגיהנם תשלוט בו (בבא מציעא פה.).

ומכיון שראה עצמו כאותם בריוני, וכמו שהיה רוצה שיקרבו אותו, כך הוא היה מקרב את האחרים.

בספר אורות ממזרח (עמ' קעב) מביא מעשה שפעם אחת פגשו את הגאון רבי חיים חזקיהו מדיני זצ"ל בעל השדי חמד הולך בדרך כחום היום ושאלוהו לאן פניו של רבינו מועדות, השיבם לקיים מצות ביקור חולים. שאלוהו מי הוא החולה? ונקב בשמו. נחרדו השואלים ואמרו, הן עבריין הוא, אל ירבו כמותו בישראל.

העיר להם: ראשית נאמר (ברכות נז.) אפילו חוטא שבישראל מלא מצוות כרימון, ושנית לא את החולה בלבד אנו הולכים לבקר אלא גם את השכינה המרחפת מעל מיטת החולה.

הלכו עמו כשראה אותם החולה התאווש וישב על המיטה מפני הכבוד. לא עברו ימים מועטים והאיש התהלך ברחובות העיר, ומאז חזר בתשובה שלימה ולא נמצאה בו עוד ערות דבר, הרי שעל ידי שלא חש הרב על כבודו והלך לבקרו גרם לו שישוב.

ז. קם רבה שחטיה לרבי זירא:

הגמרא במסכת מגילה (ז:) מספרת, רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום קם רבה שחטיה לרבי זירא, למחר בעי רחמי ואחיה כעבור שנה הזמין רבה שוב את רבי זירא לסעודת פורים. אמר ליה: ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי. אמר ליה: לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא.

הקרוב נתנאל מסביר את הגמרא כפשוטה שבאמת היה כאן רציחה ממש, וזאת על פי דברי הגמרא במועד קטן דף כ"ח שרבה היה עני, ולכן לא היה רגיל לשתות יין כל השנה וכששתה בפורים הגיע עד לשכרותו של לוט! (דבר שיוצא מהגבול) עד שקם ורצח את רבי זירא.

אולם המהרש"א מסביר שאין הכוונה לדברים כפשוטם שקם רבה ושחט את רבי זירא, ונראה דרצה לומר דכעין שחטיה הוא פשוט כפה עליו לשתות הרבה יין בסעודת פורים, עד שחלה ונטה למות, ולכן נקטיה לשון "שחטיה" ששתיית היין נקרא על שם הגרון כמו שנאמר "ממלא גרונו של תלמידי חכמים יין", וזה מקום השחטיה לכן נקרא "שחטיה", והתפלל עליו שלא ימות מחולי זה ואין הכוונה שהקים אותו לתחיה.

ונראה לתת ביאור חדש בענין זה, היו צדיקים שהיו מגיעים לדביקות בהש"ת בצורה גבוהה מאוד, עד שהיו מתבטלים ממציאיותם ולא היו יכולים להישאר כאן בעולם.

האור החיים הקדוש מבאר (אחרי מות ט"ז, א) שהצדיקים משתוקקים כל ימיהם להתדבק בשכינה הקדושה, ולשם כך הם מוכנים לוותר על כל מנעמי העולם הזה ותענוגותיו, ואפילו על חייהם הם מוכנים לוותר, ובלבד שיזכו להיות דבוקים בה' יתברך, להתענג על זיו שכינתו. כי אין תענוג כתענוג אורו יתברך, וקורת הרוח וההנאה הבאה מהדביקות בה' יתברך, עולה במעלתה ובערכה על כל פני ההנאות עלי אדמות. וזוהי כוונת חכמים ז"ל (אבות ד', י"ז): "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, מכל חיי העולם הזה". וזה הביא למיתת נדב ואביהו, גיולי השכינה שזכו לה, עד שמגודל ההשתוקקות להידבק בשכינה, פרחו נשמתם.

וכעין זה כתב בספה"ק ישמח ישראל לבאר את דברי רש"י בפרשת העקידה (ריש פר' חיי שרה): "נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחטיה וכמעט שלא נשחט פרחו נשמתה ממנה ויצאה".

פלא הדבר הלא נזדמן בנה לשחטיה וכמעט שלא נשחט מדוע א"כ פרחו נשמתה של שרה דוקא לעת זו, הלא ראתה את

יצחק עומד לפניו וידעה שחלפה סכנת השחיטה ומה טעם איפוא פרח נשמתה ממנה ויצאה?

אלא כששמעה שרה על פרשת העקידה, ועל מסירות הנפש של יצחק בנה שנתקדש בעשר קדושות וטיהר את עצמו בסילודין עד שבשמחה גמורה פשט את צוארו להיות עולה תמימה וכמעט שלא נשחט... דבקה גם היא ביוצרה ומרוב דביקות והתלהבות עלתה נשמתה לידבק ביוצרה ושובה אל צור מחצבתה תחת כסא הכבוד.

ובעניין זה מסופר על הרמ"ע מפאנו, בספר שם הגדולים להחיד"א (בערכו אות מ ס"ט) נכתב עליו: "הרמ"ע (מנחם עזריה מפאנו) [חי' בזמן מרן [הבית יוסף] ... היה תלמיד בחכמת האמת ממנה"י סרוק ... וחיבר תשובות ... ועוד חיבר בקבלה הרבה ועלה לשמים שנת הש"ף...

מספרים, כי בכל יום היה הרמ"ע נוהג לשבת בהתבודדות ולעסוק בעבודת ה' בדביקות, לפני התבודדותו היה הרמ"ע מצווה למשמשו כי יעיר אותו מדביקותו בשעה כלשהי, ביום פטירתו של הרמ"ע יום ד' אב, נפלה דליקה בעיר ובבהלת המאורע שכח השמש לעורר את הרמ"ע, משנזכר השמש כי שכח למלא את תפקידו, רץ לחדרו של הרמ"ע, אך הוא איחר את המועד, ונשמתו של הרמ"ע עלתה לגנזי מרומים מתוך דביקות וקדושה.

כמו כן מובא על "היהודי הקדוש" מפשיסחא זת"ב, כל ימי שאף והשתוקק לזכות לקרבת ה' יתברך, והיה מוכן למסור את נפשו בעבור זה, לרוב דביקותו בשכינה הקדושה. בניו ובני ביתו שחששו לחייו ודאגו לשלומם ולבריאותו, עמדו סביבו במשמרות, ולא הניחוהו לבדו לרגע אחד, מחשש שמא לרוב דביקותו בשכינה הקדושה תפרח נפשו מגופו, ובעיקר היו משגיחים עליו בשעה שהיה מתפלל. והנה, באחד הימים, בעת שהיה הצדיק מתייחד עם קונו בתפילת שחרית, כאשר הגיע אל הפסוק: "ועלו מושיעים בהר ציון", הנאמר בשירת "אז ישיר", בניו לא היו לצידו, והנה ברוב דביקותו תוך כדי תפילתו, פרח נשמתו ונפרדה מגופו. בני ביתו שהיו בחדרים סמוכים, שמעו לפתע קול של נפילה וחבטה, משנכנסו לחדרו גילו שכבר איחרו את המועד, היות ונשמתו הסתלקה לבית עולמה לרוב דביקותו בשכינה הקדושה... הוא שאמר דוד המלך ע"ה (תהילים ע"ג, כ"ח): "ואני קרבת אלוקים לי טוב", כי אין טוב לצדיק יותר מאשר הקירבה לה' יתברך והדביקות בו.

וזו כוונת שלמה המלך ע"ה באומר: "ישקני מנשיקות פיהו" - דהיינו שהצדיקים משתוקקים ומבקשים לזכות לקרבת ה' יתברך, להיות קרובים לשכינה הקדושה, כאותם הנאהבים שמנשקים זה את זה לרוב חיבתם, והצדיקים חפצים בה, שהקב"ה ינשק אותם מנשיקות פיהו שהיא הדביקות הגדולה ביותר. ואף על פי שיתכן והגוף הגשמי לא יוכל לסבול ולשאת את גודל הדביקות בה' יתברך, היות והגוף הוא מוגבל ומצומצם בכוחו, ואז עלולה הנשמה להיפרד מן הגוף לצמיתות במיתת נשיקה, למרות כל זאת, עדיין הצדיקים חפצים בקרבת ה' ואפילו במחיר היותו על חייהם.

ומדוע חפצים הצדיקים בזאת? והלא מפסידים הם את חיי העולם הזה בכך? והרי ייתכן שנשמתם תיפרד מגופם מחמת זאת?

והתשובה: "כי טובים דודין מיי"ן! טובה להם לצדיקים הקירבה לשכינה הקדושה, יותר מכל מנעמי העולם הזה ותענוגותיו הנמשלים ליון.

בזה יש לבוא ולבאר מה שמברכים את אבי הבן לאחר הברית, כפי שאורמת הגמרא במסכת שבת (דף קל"ז): "אבי הבן אומר אשר קדשנו במצותיו וציונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, העומדים אומרים, כשם שנכנס לברית כך יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים. ע"כ.

וצריך ביאור מה ענין תוספת הברכה הזו?

אלא שיש השראת השכינה בשעת המילה בצורה גבוהה מאוד, וכמו שכתב הספורנו (תחילת פרשת וירא) שכל ענין הכסא של אליהו, אינו אלא הכנה להשראת השכינה שיש במקום. ממילא אבי הבן שמקיים את מצות מילה, מגיע לדביקות גדולה מאוד בשכינה הקדושה, ויש חשש שמא תפרח נשמתו מגודל הדביקות, לכן מוסיפים לברכו "כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים", היינו, שיש לו עוד תפקיד

בעולם הזה לגדל את התינוק לתור ולחופה ולכן אין לו למוות, אלא להמשיך ולגדל את ילדו.

אחר שנתבאר זה, מצינו, הגמרא בחגיגה (יד:) מביאה: "תנו רבנן ארבע נכנסו בפרדס ואלו הן בן עזאי ובן זומא אחר ורבי עקיבא וכו'. בן עזאי הציץ ומת, עליו הכתוב אומר 'יקר בעיני ה' המותה לחסידיו'. בן זומא הציץ ונפגע, ועליו הכתוב אומר 'דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקאתו. אחר קציץ בנטיעות. רבי עקיבא יצא בשלום'.

וכתב שם המהרש"א, "ובספר ישן מצאתי וז"ל: נכנסו לפרדס החכמה והיא חכמת אלקות, בן עזאי ציץ ומת מתוך שדבקה נפשו באהבה רבה, דבקות אמיתית בדברים עליונים שהם יסודה, והציץ באור הזהיר נתפרדה מן הגוף ונתפשטה מכל מקרי הגוף, באותה שעה ראתה מנוחה כי טוב ולא שבה עוד למקומה, וזו מעלה גדולה ע"כ נאמר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו וגו'".

ויש לשאול, מה נשתנה רבי עקיבא מבן עזאי שלא פרח נשמתו מהדביקות בשכינה הקדושה?

אלא בן עזאי לא נשא אשה (יבמות סג:) ממילא לא היה שרוי בשמחה מושלמת כי השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה (יבמות סג:). ממילא היתה חסרה לו השראת השכינה בהיותו בעולם הזה כי "אין שכינה שורה לא מתוך עצבות ... אלא מתוך דבר שמחה של מצוה" (שבת ל:). לכן שזכה לגילוי שכינה במקום גבוה מלמעלה, העדיף להישאר שם ופרחה נשמתו. שונה הדבר אצל רבי עקיבא שנשא אשה וזכה להשראת השכינה גבוהה כאן בעולם הזה, על אף שראה נעימות ומתיקות השכינה למעלה, עדיין הסכים להישאר כאן למטה.

אחר שנתבאר כי יש הבדל בין אדם השרוי בשמחה שנשאר בעולם הזה למי שאינו שרוי בשמחה, מעתה נבוא ונבאר את פטירתו של רבי זירא בסעודת פורים, הגמרא בברכות (ל סו"ב) אומרת, שרבי ירמיה ישב לפני רבי זירא, וראה רבי זירא שרבי ירמיה קא בדח טובא, אמר לו: "וכל עצב יהיה מותר" כלומר על האדם לשמור על רצינות? השיב לו רבי ירמיה: אנה קא מנח תפילין. ופירש רש"י: והם עדות שממשלת קוני ומשרתו עלי.

ובנידה (כג.) מובא, רב ירמיה שאל את רבי זירא, לפי רבי מאיר דאמר בהמה במעי אשה ולד מעליא הוא, קיבל בה אביה קידושין מהו. כלומר הוא שאל אותו שאלה מוזהר, ואומרת הגמרא, אמר רב אחא בר יעקב עד כאן הביאו רבי ירמיה לרבי זירא לידי גיחוך ולא נחיק. וכתב רש"י: לידי גיחוך - שחוק בכל תחבולות הללו עסק רבי ירמיה להביא ר' זירא לידי שחוק ולא שחק, דאסור לאדם שימלא פיו שחוק, ורב זירא מחמיר טפי.

כלומר רבי ירמיה ניסה להצחיק את רבי זירא ולא הצליח, כיון שרב זירא מחמיר טפי בנושא הזה של צחוק. וכותב על כך המהר"ץ חיות במסכת נידה שם, עי' ברכות דף ל' שרב ירמיה ישב לפני רב זירא והיה רבי ירמיה קא בדח טובא. כלומר רבי ירמיה היה מתעסק להביא את רבי זירא לידי צחוק, ואילו רבי זירא היה עצב בכל עת. ואולי כל השאלות הזרות שהיו מרבי ירמיה עד שפעם הוציאו אותו מבית המדרש, היו בשביל לשמח את רבי זירא או שאר החכמים שהיו עצבים. ע"כ.

נמצא כי רבי זירא היה עצב בכל עת וכל נסיונותיו של רבי ירמיה להביא לידי צחוק, לא צלחו (עי' מה שכתבנו בזה בספרו נחלת שדה תנאים ואמוראים חלק א' בפרק על רבי ירמיה). שונה הדבר היה אצל רבה, כדברי הגמרא בשבת (ל:): "דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן".

מעתה יש לומר שיישבו שני הצדיקים רבה ורבי זירא בסעודת פורים, זכו אז לדביקות עצומה בשכינה הקדושה, אולם רבי זירא שתמיד היה עצוב מגודל ההשתוקקות לקרבת ה', הסכים לעזוב את העולם הזה ונפטר (כדוגמת בן עזאי). אולם רבה שהיה תמיד בשמחה, הסכים לוותר על אותו תענוג ולחזור חזרה אל העולם הזה (כדוגמת רבי עקיבא).

חידושים אלו מתוך ספר נחלת שדה תנאים ואמוראים חלק ב' כת"י, את חלק א' ניתן להשיג במספר טלפון 0504145482